

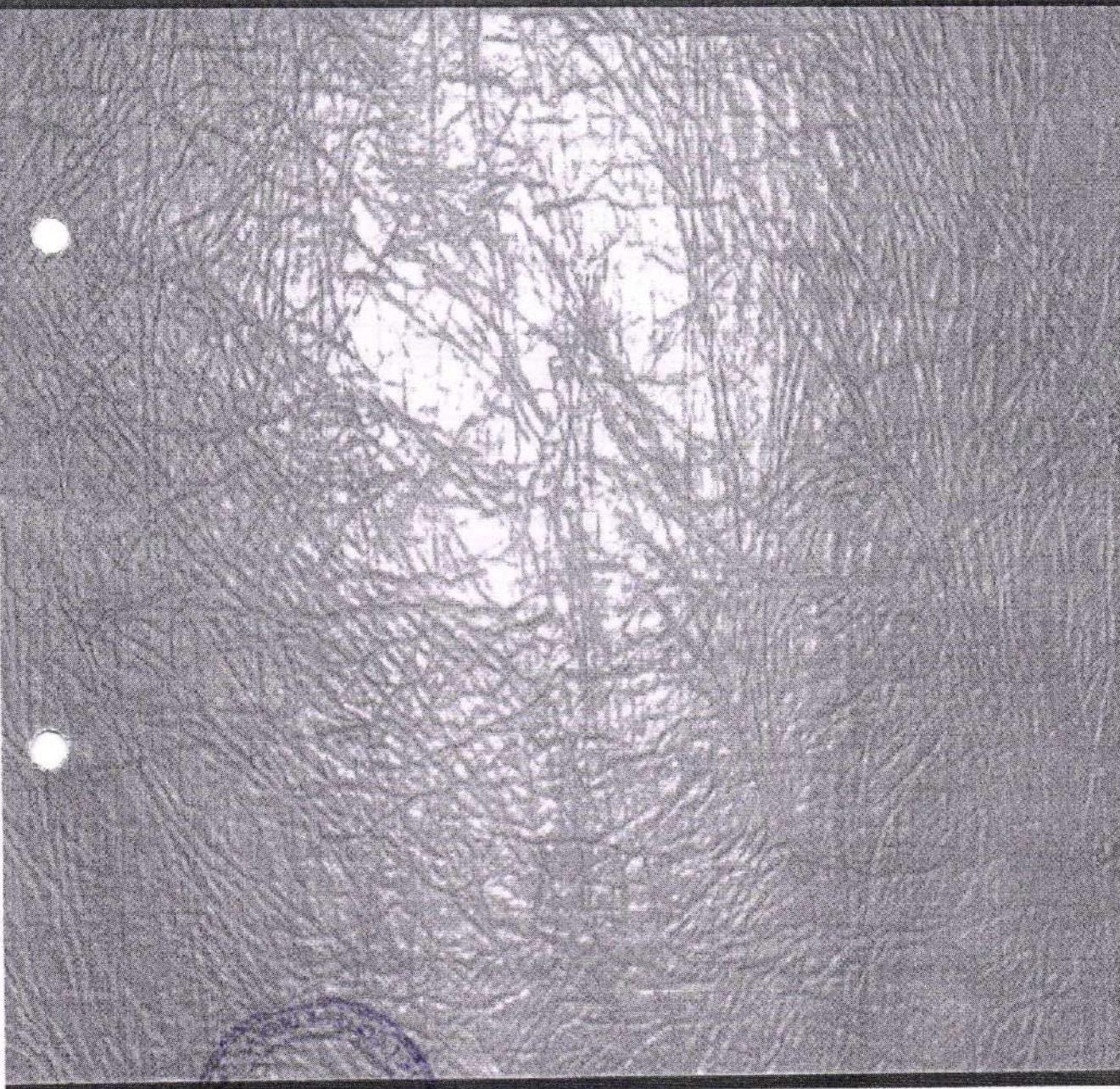
SHODHPARV

શોધપર્વ

ISSN-2350-0395

VOLUME - IV | SPECIAL ISSUE - I | JANUARY - 2017

INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL OF
HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

CONTENTS

Research Articles

1	History as a Problem: Historyversus Narrative History	Dr. Umesh Ashok Kadam	1
2	Missing Women in History Writings	S Chandni Bi	13
3	Marginalization: Theory, Concept and Development	Dr. Deepak Gaikwad	23
4	Halpati an Extremely Backward Scheduled Tribe	Dr. C. C. Chaudhari	29
5	Structural Approach for Analyzing Historical Writings	Subhash Laxman Ahire	35
6	An Address on the Development of the Hill Stations in Colonial India	Neha Sharma	40
7	Trade and Commerce on the Konkan Coast in the 17 th and 18 th Century	Deepika Singh	50
8	Impact of Twin Projects of the Colonial Rule in Punjab on Agrarian Change : Canalisation and Colonisation	Shikha Sharma	69
9	Recent Trends in History Writing	Dr. Jalindar Ganpat Bhosale	76
10	Dharasana Episode of 1930 as Reported in Young India	Piyush S. Anjiriya	82
11	Maritime Trade of Gujarat with the Western World during 17 th Century	Bhavna P. Gujera	87
12	Oral History: A New Trend in History Writing	Prof. Seema Bhosale Rohan Jadhav	91
13	नवमार्कसंवादाची वैचारिक बैठक आणि महाराष्ट्रातील नवमार्कसंवादी विचारधारा	सौ. आदिती आशुतोष कुलकर्णी	96
14	स्त्रीवाद	प्रा. डॉ. सौ. मंगला अरुण निकुंभ	103
15	इतिहास लेखनापासून वचित वडार जमात: एक दृष्टिक्षेप	जगन्नाथ बाबासो सावंत	109
16	स्थानिक इतिहासांतर्गत प्राचीन बागलाणचा अभ्यास	प्रा. संदीप भामरे	116
17	स्थानिक इतिहास	संतोष दत्तात्रेय बोडके	119
18	महानुभाव पंथ संस्थापक श्रीचक्रघर स्वामी यांची स्त्रीवादी भूमिका एक अभ्यास	प्रा. मालती सानप	129
19	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर – दलितांचे प्रश्न व संघर्ष	प्रा. शंकर आवारे	134
20	भिल जमातीचा ऐतिहासिक आदावा	प्रा. श्री. आर. के. सूर्यवंशी	142

Sankalpapur (शोषण)

स्त्रीवाद

प्रा. डॉ. सौ. मंगला अरुण निकुञ्ज

इतिहास विभाग

एस. बी. के. टी. कॉलेज, देवलाली कॉम्प., नशिक.

नवना:

स्त्रीवाद या शब्दाचा ऐतिहासिक दृष्टीकोणातून विचार केला असता लैक्षात येते की, एकोणिसाच्या शतकाच्या अंत व विसाच्या शतकाच्या सुरुवातीस फासमध्ये मत हक्काच्या चळवळीतुन सर्व प्रथम स्त्रीवाद हा शब्दप्रयोग पुढे व त्या नंतर मोठ्या प्रमाणात या शब्दाचा प्रचार-प्रसार झाल्याचे दिसुन येते^१ प्रामुख्याने गोन्या मध्यम वर्गायांनी 'स्त्रीवाद' हा शब्द प्रयोग वापरात आणला तरी या शब्दातुन व्यक्त होणा—या जाणीवा या केवळ गोन्या मध्यम वर्गांच्यापुरत्या मर्यादित नव्हत्या.

उद्द म्हणजे काय:

उम : स्त्री — पुरुष समता वाद, त्यांची चळवळ

उम : स्त्री — पुरुष

समतावादी स्त्रियाच्या समता हक्काचा पुरस्कर्ता^२, फिमेल म्हणजे स्त्रीवादी होय. स्त्रीवाद ही आधुनिक काळात नव्हत्या आलेली एक महत्वाची संज्ञा आहे. स्त्रीवादी चळवळ १९६० नंतरच्या काळात पाश्चात्य देशात काळ्या विचार लोकांहा अवतरली त्या चळवळीचे त्या नंतरच्या काळात प्रत्येक दक्षकात नवे अविष्कार दिसतात.

संरजामशाही, हुक्मुतशाही, भांडवळशाही इ. विविध वळणे धारण करत निघेल्या मानवी जीवन प्रवाहात पुरुषाच्या जगण्यात कोणते आकार प्राप्त होतात व त्यातुन कशाप्रकारचे वास्तव अस्तित्वात येते त्यांचे संशोधन व ज्ञास करणा—या विविध शाखा निर्माण झाल्या. स्त्री या आधुनिक अभ्यास शाखेने मानवी समाज शास्त्रीय क्षेत्रात स्वतंत्र महत्व पुर्ण भर टाकण्याची प्रक्रिया चालविली आहे. वास्तवीक पाश्चिमात्य जगात ही चळवळ १७ व्या ज्यासून सुरु झाली होती. तिला ठोस रूप प्राप्त होण्यासाठी २० वे शतक उजाडावे लागले^३. १९७५ हे वर्ष स्त्री वर्ष अवधीन घोषित झाले. त्यामागे अर्थातच शतकानुशळाच प्रयत्नांची पाश्वर्मूळी आहे. १९८० मध्ये या चळवळी या वर्षाच्या तत्वतः परिपाक होऊन स्त्रीवाद अशी संज्ञा विकसित होत गेली.

स्त्रीवाद ही राजकीय चळवळीची विशिष्ट असणारी विचारणेली पुरुषांपेक्षा स्त्रियांना दुष्यममत्व का आणि कसे आहे, याचे विश्लेषण आणि स्पष्टीकरण व त्यासाठी कोणती आव्हाने स्विकारावी लागतील यावर स्त्रीवाद नावाचा आहे. आणि एकच सलग सिद्धांत नसतो. स्त्रियाच्या दुष्यमत्वाचे विश्लेषण करणारी एक सुसंगत राजकीय विचारसरणी असे वादाचे रूप नसुन स्त्री त्यांचे ब्रेय मिळावे म्हणून झागडणारी ही एक प्रकारे राजकीय बाधिलकी असते. होल आणि

Shodhparv (शोधपर्व)

103

१०८२ चा १९८२ (१९८२) आणि इतराना सप्तादत कलेल्या ए
डिक्शनरी ऑफ मार्विसस्ट थोट, मध्ये स्त्रीवादाचा अर्थ आणि महत्व पुढील प्रमाणे सांगितले आहे.

स्त्रीवाद हा वादग्रस्त विषय आहे. कांतोकारी मार्क्सवाद आणि उदारमतवाद यामुळे स्त्रीवाद हा स्त्री पुरुष समन्वेता विषय आहे. असा युक्तीवाद एका बाजुने करता येतो. तर दुसर्या बाजुने स्वियांचे शोषण आणि पिलवणूक यांचा नाश केल्या शिवाय मानव मुक्ती शक्य नाही परंतु हे सर्व फक्त समाजवादी कांतीमधूनच होवू शकेल असा विचार मांडला जातो⁴. ग्रेड ब्रिटन आणि युनायटेड स्टेट्स ॲफ अमेरीका हया देशात लोकशाहीवादी, उदारमतवादी, स्त्रीवादाची मोठी परंपरा आहे. या स्त्रीवादाचे लक्ष समान हक्क आणि स्वियांसाठी अधिकारीक संघी मिळावी यावर असतो.

स्त्रीवादाची गरज :

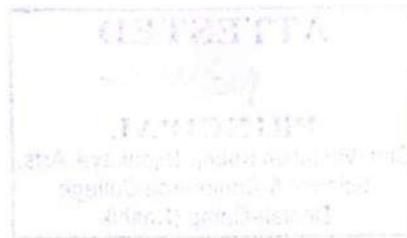
आज स्वियांना सर्व लोकशाही अधिकार मिळालेले आहेत. शिक्षण, करियर, मतदान... सर्वच क्षेत्रात स्विया आता पुरुषाच्या बरोबरीने सर्व क्षेत्रात काम करत आहेत. पंतप्रधानपदी ही भूष्यू शकताहेत. तरी सुध्दा स्त्रीवादाची गरज काय असा प्रश्न पडतो. स्वियां सर्व क्षेत्रात पुरुषाच्या बरोबरीने काम करीत असल्या तरी त्यांना पुरुषाच्या बरोबरीने वेतन दिले जात नाही. कामवर घेताना स्त्रीचा सर्वांत शेवटी विचार केला जातो. कामवरून काढताना मात्र प्रथम स्वियांना कमी केले जाते. केवळ काही महत्वाच्या पदावर स्विया पोहचलेल्या दिसत असल्या तरी त्यांची संख्या नगण्य आहे. त्यावरून आपल्या समाजांतील स्वीयाच्या वास्तवाबदल अंदाज करणे चुकीचे आहे. उद्घोग व्यवसायात स्वियांच्या बाबतीत केल्या जाणाया भेदभवाला विरोध करण्याची गरज आज आहेच. नोकरी व्यवसायाक्वारे अर्थीजन करणाऱ्या स्वियांना त्याच्या कुटुंबात समान वागवलो जात असे चित्र दिसत नाही.

आर्थिक विकास झाला म्हणजे स्वियांचा उत्कर्ष होतो किंवा त्यांना मिळणार स्वांत्र्य विस्तारातच असही गृहीत घरता येत नाही. स्वियांना घराची कौटुंबीक जीवनाची अधिक ओढ असल्याने त्या पुरुषापेशा उत्पादन क्षमतेत कमी पडतात अस म्हटल जात. पण आज स्वियांना घर आणि काम या दोन्ही आधारीवर लढताना सुपरव्हुमन व्हाव लागत यांचा विचार केला जात नाही.

भारतीय स्त्री जीवनमध्ये डॉ. लीला पाटील म्हणतात, आजच्या स्वियांच वाढलेले महत्व व स्थान व दिले जाणारे स्वांत्र्य हे फसव आहे, फक्त आपल्या सोयीपुरत पुरुषनी ते दिले आहे. एका अर्धी पुरुष प्रधान समाजान स्वार्थान देऊ केलेली व मान्यता पावत चाललेली ती 'लाच' म्हणावी लागेल.

Shashikar (जोधपद्म)

104

अस्तित्व मिळविण्यासाठी झगडले पाहिजे. प्रत्येक काम समानरित्या विभागले जाईल अशा छोट्या गटांची निर्मिती केली. या छोट्या-छोट्या गटांनी जाणीव-जागृतीची स्वतःची अशी तंत्र विकसीत केली.

स्त्री-पुरुष पूर्ण समानता व पूर्ण स्वतंत्रतावादी विचार प्रवाह:

समाजव्यवस्थेमध्ये स्त्री व पुरुष दोन्हीही बंदिस्त आहेत. दोघांच्याही सृजनशिल्ता व संवेदनांना वाव नाही. दोघांचेही माणूसपण हरवले आहे. सामाजिक संस्था स्त्रीचे स्थान दुव्यम बनवितात म्हणून त्यांच्या पुनर्रचनेची व स्त्रीवरील बंधने शिथील करण्याची गरज हा प्रवाह प्रतिपादन करतो.

समाजवादी विचार प्रवाह

हा प्रवाह १८६७ नंतर आस्तित्वात आला. त्यांच्या दृष्टीने लढाऊ स्त्रीवादी जाणिव विकासीत होणे जितके महत्वाचे तितकेच आर्थिक पाया बदलून स्त्री-पुरुषांमध्ये समानता आणणे आवश्यक आहे. हा विचार प्रवाह मानणांन्यांच्या मते शासनसंस्था व उत्पादनाच्या साधांवर सामाजिक मालकीप्रस्तापित करून धार्मिक, पुरुष प्रधान मानसिकतेविरुद्ध आर्थिक, सामाजिक, राजकीय लढ्यात स्विया लढल्या तरच त्याचे शोषण संपैल.

स्त्रीवादी विचार प्रवाह :

स्त्रियांच्या वर्गाच्या लढ्यासाठी स्त्रीसंघटना उभारणे, श्रमिकांच्या सोबत लढणे हे हा प्रवाह गरजेचे मानतो. पुरुष प्रधान संस्कृती, कुंबसंस्था व स्त्रीचे शोषण हे वर्गाच्या समाज रचनेचे अंग आहे व त्या विरुद्ध लढा दिला पाहिजे असे हा प्रवाह मानतो^१. या स्त्री वादाच्या मते श्रमाच्या बाजारपेठेत काम करण्यासाठी स्त्रिया आपले श्रम खर्ची घालतात. त्या हा उद्योग बिना मोबदला घरीच करतात. घरकामाला पुरुक असणारे कामच स्त्रियांना नेहमी मिळते. बन्याचदा युद्धांच्या काळात लग्न झालेल्या स्त्रियांना बाजारपेठेत काम दिले जाते. अशा प्रकारे स्त्रिया हया श्रमाची सर्वात मोठी राखीव फौज म्हणून उपलब्ध असतात.

सार्वजनिक उद्योग धंद्यात स्त्रियांना स्वतंत्रपणे समान पातळीवर सहभाग घेता आला पाहिजे. असा आग्रह मावर्स्वादी विचार प्रवाहाचा आहे. यातुन स्त्रियांना मुक्ती मिळाली पाहिजे.

काळ्या स्त्रीवादी प्रवाह :

१९६८ मध्ये काळ्या स्त्रियांनी तिसऱ्या जगातील स्त्रियांची युती नावची संघटना स्थापन केली. वर्ष वर्ग व स्त्री वर्गाच्या विरोधातील लढ्यातील एकमेकातील गुंतलेपण त्यांनी अधोरेखीत केले^२. काळ्या स्त्रीवादांच्या मते, प्राज्यवादी, व्यवस्थेने काळ्या स्त्रियांना स्त्रीत्व नसलेल्या स्त्रिया असे ठरविले आहे. एवढेच नव्हे तर दुव्यम दर्जीचे मानव म्हणुन हिणवले आहे. त्यांनी स्त्रीत्वाच्या प्रतिनीधीत्वाची मागणी केली. कारण त्यांच्या स्त्रीत्वाच्या आधारे त्यांना बहिष्कृत केले गेले आणि त्यांचा फक्त काळ्या आणि गोन्या पुरुषांच्या लैंगिक सुखासाठी विचार केला गेला.

106

ATTESTED

PRINCIPAL
Smt. Vimlaben Khimji Tejockaya, Arts,
Science & Commerce College
Deolali-Camp (Nashik)

Shodhparv (शोधपर्व)

Volume-IV, Special Issue-I (January- 2017)

ISSN-2350-0395

पहिला टप्पा:

१८४० च्या दरम्यान इंग्लंड मधील स्त्रीयांच्या चळवळीमध्ये दोन प्रवाह निर्माण झाले. एकतून उच्चवर्गायचे स्थान, त्यांच्या अशा आकांक्षा आणि त्यातील अंतर्विरोध प्रतिबिंबित झाले. तर दुसऱ्या प्रवाहातून कष्टकरी जावावतचा व्यापक दुष्टीकोन पुढे आला. मतदान हक्कांची चळवळ ही पहिल्या प्रवाहाचे प्रतिनिधीत्व करीत होती. १८५० च्या दरम्यान समाजिक कळांती आणि स्त्रीमुक्ती यामधील परस्पर संबंधावर प्रकाश टाकला गेला. परंतु इंग्लंड मध्ये १८५० नंतर समाजवादी चळवळ विकसित झाली. मध्यमवर्गाय स्त्रियांच्या चळवळीने स्त्रियांचा हक्क या मुद्यापोवती झाली चळवळ कोंदीत केली.

अमेरीकेतील स्त्रियांच्या चळवळीचा एजकीय उगम गुलामगिरी विरोधात झालेल्या चळवळीत आढळतो. या चळवळीमधील सहभागी स्त्रियांचांमते, स्त्री मुक्ती आणि गुलामगिरी नष्ट करणे हे दोन्ही मुद्दे परस्पर संबंधीत आहेत. एक आणि लढ्याच्या मुद्यावरुन या चळवळीत फूट पडली. त्यातील एका गटाने आपली चळवळ मतदान हक्कापुरती दित केली.

१९ व्या शतकात स्त्रीशिक्षणाचा मुद्दा महत्वाचा ठरला. १८७० च्या आसपास महाविद्यालयाची स्थापना झाली. तुळे मतदान हक्काच्या चळवळीचा पाया अधिक व्यापक झाला. अमेरिकेतील स्त्रियांना २६ ऑगस्ट १९२० मध्ये दानाचा हक्क मिळाला.

त्रिदाचा दुसरा टप्पा:

१९६० नंतर उगम पावलेल्या स्त्रीवादी गटांना दुसरी लाट असे संबोधले जाते. या लाटेने अमेरिकेतील एजकीय सांस्कृतिक क्षितीजाला बदलून टाकल्याने या लाटेची नोंद वेगवेगळ्या स्तरावर घेतली गेली. या स्त्रीवादाच्या लाटेवर डया प्रमाणात संशोधन झाले. या संशोधनातील बहुतांशी अभ्यास ही लाट गो—या मध्यमवर्गाय स्त्रियांच्या संघटनांची अशा निष्कर्षाकडे पोहचणारी होती. काही अभ्यासकाच्या मते, या लाटेतील काही गटाची विचारसरणी उदारमतवादी तर काहीची मुक्तीदायी होतो". वास्तवत: वर्ण, वर्ग अधारीत विषमतेच्या भिन्न अनुभवानुसार व स्त्रियांच्या सहभाग नेल्या मुळ चळवळीने स्त्रीमुक्तीच्या विचाराला व कृतीला मिळालेल्या प्रतिसाधानुसार तसेच तत्कालीन राजकीय चिन्हांचे तारतम्य लक्षात घेवून वेगवेगळे स्त्रीवादी विचार प्रवाह विकसीत झाले.

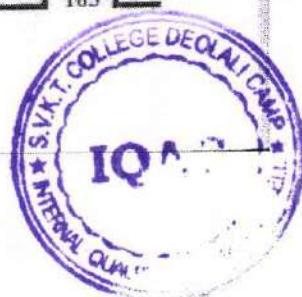
त्रिदाचा तीतील प्रवाह:

मतवादी प्रवाह— केवळ राजकीय, सामाजिक हक्कांसाठी संघर्ष करतो. वरवरच्या प्रश्नांवर हा प्रवाह लढा उभारतो.

स्त्रीवादी प्रवाह— १९८० च्या दशकाच्या उल्तराधारी जहाल स्त्रीवाद पुढे आला. या स्त्रीवादाने स्त्रिया व पुरुष मुल्लत: काही फरक असतो हे नाकारले. या जहालवादाची सुरुवात शावेटच्या मते सिमान दी बुळ्हाच्या मांडणीने नवीन बुळ्हाने स्त्री-पुरुषांमध्ये निर्माण होणारा ताण मांडला. स्त्री ही पुरुषांप्रमाणेच स्वायत्त, स्वतंत्र व निर्मितीक्षम माणूस यावर भर देताना स्त्री कडे अस्तीतवादी दुष्टीकोनातुन पाहिले पाहिजे व स्त्रीने स्वतंत्र माणूस म्हणून आपले

Shodhiparv (शोधपर्व)

105

८४ :

स्त्रीवाद हा कुठल्याही सिध्दांतावर आधारित नाही. तर स्थळ— काल—नुरुप बदलत्या वास्तावानुसार बदलती ने संकल्पना आहे. स्त्रीवाद म्हणजे कुटूंबात अथवा कामाच्या ठिकाणी स्त्रियांवर होणाऱ्या अन्याया विषयाची जागरुकता ही अन्यायकारक परिस्थिती बदलण्यासाठी स्त्री— पुरुषांनी जाणीवपूर्वक केलेला प्रयत्न आहे.

एखादया स्त्रीने बुरखा घालण्यास नकार देणे किंवा मुल होऊ न देण्याचा निर्णय घेणे असो, स्त्रियांना समानता, आणि स्वातंत्र्य मिळवून देणे हे आजच्या स्त्रीवादाचे ध्येय आहे. स्त्रियांना समान वर्तणुक मिळाली पाहिजे म्हणजे असा अर्थ अभिप्रत नाही. स्त्री— पुरुष दोघांच्याही समानतेवर आधारित असा न्याय समाज स्त्रीवादाला अभिप्रेत आहे.

स्त्रीवाद म्हणजे स्त्रियांनी कुटूंबपद्धती नाकारण, पुरुषांचा द्वेष करणे, पुरुषविरुद्ध युद्ध पुकारणे नव्हे. पण स्त्रीला धेण्याचा व जगण्याचा समान हक्क असणे, तिला दुष्यम व गौण स्थान समाजात नसावे.

८५ :

स्त्रीवाद म्हणजे पुरुषांपासून फारकत घेऊन स्वतःचा सवता सुभा निर्माण करण नव्हे. पण संस्कृतीच्या हाजारो इतिहासाने बाईचे मानवण नाकासून तिला जी पशुतुल्य अवस्थाप्राप्त करून दिली. त्यातून बाहेर पडून आपले स्थापित करून धेण्यासाठी निर्माण केलेले व्यासपीठ आहे. ज्यावेळी स्त्री ही खुलेपणाने श्वास घेऊन पुरुषांतकेच जीवन जगू शकेल. त्यावेळी स्त्रीवादाची गरज भासणार नाही.

८६ :

१. रेगे शर्मिला, स्त्रीवाद: जागतीक / स्थानिक द्वैताच्या पलीकडे प्रकाशक— कांतीज्योती सावित्रीबाई फुले स्त्री अभ्यास केंद्र पुणे विद्यापीठ, पुणे प्रथमावृती— २०१०, पृष्ठ क्रमांक. १०.
२. A New Approach Dictionary of English, संपादक Sohoni S. V. प्रकाशक— नितिन प्रकाशन, पुणे—३० आवृती तेरावी— १९९३, पृष्ठ क्रमांक. २०९.
३. डॉ. तांबोळी एन. एस. व राजन स्वाती, पहिल्या महायुद्धानंतरचे जग (१९१८—१९९२) प्रकाशक— निराली प्रकाशन, पुणे—५ प्रथमावृती— जून २००८, पृष्ठ क्रमांक. ९—१८
४. भागवत विद्युत, स्त्रीवादी सामाजिक विचार. प्रकाशक— डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे प्रथमावृती— २००८, पृष्ठ क्रमांक. ३३.
५. अनुवाद — चव्हाण प्रवीण, स्त्रीवादी सिध्दांकन आणि ज्ञाननिर्माती लेखक— करमकर प्रिती, प्रकाशक—स्त्री अभ्यास केंद्र, समाजशास्त्र पुणे—७ प्रथमावृती— ७जुलै, पृष्ठ क्रमांक. ८

Shodhparv (शोधपर्व)

107

Maratha Vidya Prasarak Samaj's

K. R. T. Arts, B. H. Commerce and A. M. Science (K.T.H.M.) College, Nashik.

Shivaji Nagar, Nashik - 422 002 (Maharashtra)

NAAC Re-Accredited 'A' Grade

'Status of College with Potential for Excellence' by UGC Delhi

'Best College Award' of University of Pune

CERTIFICATE

National Seminar on

'New Trends in Historiography'

(Sponsored by BCUD, Savitribai Phule Pune University, Pune)

Organized by Department of History

This is to certify that Prof/ Dr./ Mr./ Ms. De Mangala Deore, Minakshi Deore has attended/participated as a resource person/chaired a session/presented a paper on 27/01/2017 in the National Seminar on 'New Trends in Historiography' held on January 27-28, 2017.

D.S.Dare
Smt. Minakshi Deore
Coordinator

ATTESTED	
<i>R.D.Darekar</i>	
PRINCIPAL	
Smt. Vimlaaben Khirji Tejekaya, Arts Science & Commerce College Devalli-Camp (Nashik)	

R.D.Darekar
Dr. R. D. Darekar
Principal

